

“Hier wijst de taal ons zelf de weg.” Contra materialisme, fysicalisme en naturalisme

Emanuel Rutten

“Determinatio negatio est”, stelde Spinoza in zijn brief aan Jarig Jelles van 2 juni 1674. Hij lijkt te stellen dat alles wat bestaat (positief gedetermineerd of bepaald is) voor zijn bestaan steeds ook het bestaan van zijn tegengestelde (negatie) vereist. Zo opgevat is genoemde stelling een uitdrukking van de intuïtie dat al het bestaande een contrast benodigt: geen licht zonder donker, geen lichtheid zonder zwaarte. Het is ook de voorafschaduwing van Hegels latere dialectische methode waarbij elk ding altijd al naar het bestaan van zijn tegendeel verwijst. Uit bovenstaande stelling volgt inderdaad dat niets bestaat zonder zijn tegendeel. Er is geen materie zonder geest, geen fysisch ding zonder iets niet fysisch, en niets natuurlijks zonder iets wat buiten de natuur valt. De wereld bevat dus naast materiële, fysische en natuurlijke entiteiten ook immateriële, niet-fysische en bovennatuurlijke entiteiten. Dit gaat uiteraard in tegen alle materialistische, fysicalistische en nationalistische wereldbeelden. Maar is genoemde stelling verdedigbaar?

Dat is inderdaad het geval. Onlangs ontwikkelde ik een filosofisch argument voor de bewering dat alle positieve universele eigenschappen in de wereld *noodzakelijk* universeel zijn, dat wil zeggen universeel in *alle mogelijke werelden*. Nu is een eigenschap universeel indien alles wat bestaat die eigenschap heeft. Voorbeelden van positieve eigenschappen zijn ‘is materieel’ en ‘is rood’. Een eigenschap als ‘is niet rond’ is echter niet positief. Welnu, *als* mijn argument klopt, *dan* volgt daaruit dat er inderdaad ook immateriële, niet-fysische en bovennatuurlijke entiteiten bestaan. Dit laat ik hieronder eerst zien voordat ik genoemd filosofisch argument zelf uiteenzet.

Stel dat er géén immateriële entiteiten bestaan. In dat geval is alles materieel. De eigenschap ‘is materieel’ is dan dus universeel. Op grond van bovengenoemd argument is deze eigenschap dan ook *noodzakelijk* universeel. Maar dat is onhoudbaar omdat het bestaan van een immateriële entiteit niet *onmogelijk* lijkt. Zelfs als er in onze wereld geen immateriële entiteiten bestaan, is het bestaan ervan immers op zijn minst *mogelijk*. We stuiten dus op een tegenspraak. En daarom moeten we de aanname dat er geen immateriële entiteiten bestaan verwerpen. Er bestaan dus wel degelijk immateriële entiteiten. Het bestaan van niet-fysische en bovennatuurlijke entiteiten volgt net zo. En er volgt nog veel meer. Zo zijn eigenschappen als ‘is contingent’ en ‘is veroorzaakt’ ook positief *en* redelijkerwijs niet noodzakelijk universeel. Er moeten dan dus om dezelfde reden als hiervoor ook niet-contingente (*noodzakelijk* bestaande) en onveroorzaakte entiteiten bestaan.

Maar hoe gaat nu mijn argument? Hoe beargumenteer ik dat positieve universele eigenschappen in onze wereld *noodzakelijk* universeel zijn? Het argument bestaat uit twee premissen. De eerste premisse stelt dat het noodzakelijk waar is dat er geen dingen bestaan die niet bestaan. En dit is triviaal. De tweede premisse gaat over de betekenis van taaluitdrukkingen. Het idee is als volgt. Iedere taaluitdrukking heeft een betekenis en een referentie. Hierbij legt de betekenis steeds de referentie vast. Zo bepaalt de betekenis van de uitdrukking ‘president van Amerika’ dat Barak Obama de referentie ervan is. Betekenissen van taaluitdrukkingen kunnen verder eenvoudig of juist complex zijn. Complexe betekenissen bestaan uit zogenaamde *betekeniselementen*. De betekenis van ‘president van Amerika’ heeft bijvoorbeeld de betekenis van ‘president’ en de betekenis van ‘Amerika’ als betekeniselementen. En de betekeniselementen van de betekenis van ‘eenhoorn’ zijn ‘paard’, ‘hoorn’ en ‘voorhoofd’. Die van ‘vrijgezel’ zijn ‘man’ en ‘ongetrouwde’.

Er is nog één definitie nodig voordat ik mijn tweede premissie kan noemen. Het gaat om het begrip *referentieverzameling*. De referentieverzameling van een *eenvoudige* betekenis is gelijk aan de door die betekenis vastgelegde referentie. Zo is de referentieverzameling van de betekenis van ‘Barack Obama’ gelijk aan de referentie van deze betekenis en dus ‘Barack Obama’. Evenzo is de referentieverzameling van de betekenis van ‘rood’ de referentie van de betekenis van ‘rood’ en dus de verzameling van alle rode dingen.

De referentieverzameling van een *complex* betekenis wordt daarentegen verkregen door de referentieverzamelingen van de betekeniselementen van die betekenis samen te voegen. De referentieverzameling van de betekenis van ‘president van Amerika’ is dus de verzameling van alle presidenten en het land Amerika. En de referentieverzameling van de betekenis van ‘eenhoorn’ is de verzameling van alle paarden, voorhoofden en hoorns. Hier zit dus ook het voorhoofd van jou en mij bij. En hoorns waarop je kunt blazen. De *referentieverzameling* mag voor *complex* betekenissen dan ook nimmer verward worden met de door deze betekenissen vastgelegde *referentie*. Zo is de referentie van ‘eenhoorn’ de verzameling van alle eenhoorns. En dat is inderdaad iets heel anders dan de verzameling van alle paarden, voorhoofden en hoorns.

De tweede premissie stelt dat twee betekenissen gelijk zijn indien hun referentieverzamelingen gelijk zijn. Ik zal dit met twee voorbeelden illustreren. Neem de uitdrukkingen ‘morgenster’ en ‘avondster’. De referentieverzameling van de betekenis van ‘morgenster’ is de verzameling van alle morgens en alle sterren. De referentieverzameling van de betekenis van ‘avondster’ is de verzameling van alle avonden en alle sterren. Deze verzamelingen zijn in tegenstelling tot de referenties van beide betekenissen (de planeet Venus) ongelijk. En dat is maar goed ook, want

beide betekenissen zijn evenmin gelijk. Dit voorbeeld bevestigt dus de tweede premissie. Of neem ‘Barack Obama’ en ‘president van Amerika’. De betekenissen van beide uitdrukkingen zijn niet gelijk. Dit bevestigt ook de tweede premissie. De referentieverzameling van de betekenis van ‘Barack Obama’ (Barack Obama) verschilt immers keurig van de referentieverzameling van de betekenis van ‘president van Amerika’ (alle presidenten en het land Amerika). De tweede premissie wordt door vele voorbeelden bevestigd. Een tegenvoorbeeld kwam ik nog niet tegen.

Uit beide premissen volgt de conclusie van mijn argument, namelijk dat alle positieve universele eigenschappen *noodzakelijk* universeel zijn. Hoe? Neem een *willekeurige* positieve universele eigenschap, zeg P. Precies omdat P universeel is, is de referentieverzameling van de betekenis van P alles wat bestaat. Neem nu de eigenschap ‘bestaan’. De referentieverzameling van de betekenis van ‘bestaan’ is uiteraard ook alles wat bestaat. De referentieverzamelingen van de betekenissen van P en ‘bestaan’ zijn dus gelijk. Maar dan is de betekenis van P volgens de tweede premissie gelijk aan de betekenis van ‘bestaan’. P betekent bestaan! En omdat volgens de eerste premissie het *noodzakelijk* waar is dat er geen dingen bestaan die niet bestaan, moet P *noodzakelijk* universeel zijn. Nu was P een *willekeurig* gekozen positief universele eigenschap. Zo volgt de conclusie dat *alle* positieve universele eigenschappen *noodzakelijk* universeel zijn.

Zoals ik aan het begin liet zien, volgt uit deze conclusie dat er naast materiële ook immateriële, naast fysische ook niet-fysische en naast natuurlijke ook bovennatuurlijke dingen bestaan. Een wereldbeeld volgens welke *alles* materieel, fysisch, of natuurlijk is, faalt dus. Nu is mijn argument (naast de triviale premissie dat er geen dingen bestaan die niet bestaan) volledig gebaseerd op een premissie over taal. Het is dan ook de taal zelf die ons hier de weg wijst.